

СУЧАСНИЙ СТАН АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА ТА ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ ВИРОБНИКІВ ЕКОЛОГІЧНО ЧИСТОЇ ПРОДУКЦІЇ

Савич А. В., аспірант

Актуальність теми дослідження. Протягом останніх десятиліть спостерігається різке зростання негативного впливу економічної діяльності суспільства на якісний стан природного навколишнього середовища. Впровадження сільськогосподарськими підприємствами інтенсивних технологій, які є необхідними для досягнення достатнього обсягу виробництва, пов'язано із зростанням техногенного навантаження на локальні та регіональні екосистеми, поглибленням існуючих та появі нових екологічних проблеми. Узгодження тактичних і стратегічних інтересів розвитку сільськогосподарських підприємств та збереження довкілля є нагальною проблемою сьогодення.

Сучасний стан виробництва екологічно чистої продукції у світі характеризується широкими системними підходами до розв'язання багатоаспектних екологічних, економічних і соціальних проблем. Виробництво екологічно чистої продукції є практичною реалізацією у сфері аграрного виробництва концепції сталого розвитку, що передбачає поєднання економічного зростання, соціального розвитку й захисту довкілля як взаємозалежних і взаємодоповнювальних елементів стратегічного розвитку держави, що гарантуватиме населенню високу якість продовольства як важливої складової продовольчої безпеки [1, с. 119].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вагомий теоретичний та прикладний внесок у розвиток економічних аспектів основ екологізації сільськогосподарського виробництва зроблено вітчизняними дослідниками В. І. Артиш, Н. А. Берлач, І. К. Бистряковим, В. А. Борисовою, О. О. Веклич, А. А. Голуб, П. І. Гайдуцьким, Л. С. Гринів, В. Г. Гусаків, О. І. Гуторовим, Б. М. Данилишиним, С. І. Дорогунцовим, Н. В. Зіновчук, В. П. Зельднер, О. В. Скиданом, М. Ф. Кропивком, Л. Є. Купінець, В. Я. Месель-Веселяком, Л. Г. Мельником, Є. В. Мішеніним, О. Л. Поповою, Т. М. Ратошнюк, П. Т. Саблуком, В. В. Сокальським, А. Я. Сохничем, В. М. Трегобчуком, М. М. Федоровим, О. І. Фурдичком, М. А. Хвесиком, О. В. Ходаківською, А. М. Царенком, Г. В. Черевком, та ін. Серед зарубіжних дослідників варто відмітити Д. Гуле, Г. Дейлі, М. Коммону, В. Є. Оутсу, Д. Пірсу, Е. Пфайпфферу, А. Рендоллу, Б. Філду, Д. Фрітше, К. Хоман, Р. Штайнеру та ін. Незважаючи на значну увагу, приділену питанню дослідження невирішеним залишається ще ряд важливих аспектів провадження економічного механізму екологізації сільськогосподарського виробництва, що зумовлює необхідність напрацювань із цієї проблематики.

Мета роботи. Дослідження та обґрунтування теоретико-методологічних та практичних рекомендацій щодо формуванню ринку екологічно чистих товарів вітчизняними підприємствами.

Виклад основного матеріалу. Нині в Україні чи не найголовнішим гальмівним чинником розвитку екологоспрямованого виробництва та вирощування екологічно чистої сільськогосподарської продукції є стан земельних ресурсів. Сільськогосподарські угіддя охоплюють дві третини усієї території України, в тому числі рілля – більше 55 % (при екологічній нормі 40 %). Водна ерозія поширена приблизно на 30 % ріллі, вітрова – 20 %, кислі ґрунти займають десь 25 %, засолені – 4 %, солонцюваті – 5 %, перезволожені – 4 %. Порушення правил агротехніки, використання важких сільськогосподарських машин, непродумана меліорація, перевипас худоби, перехімізація та інші чинники спричинилися до втрати за останні 25 років майже 500 тис. га сільськогосподарських угідь та зниження вмісту гумусу у ґрунті на 9 % [2, с. 84].

На рис. 1 зобразимо динаміку обсягу сільськогосподарського виробництва України. У 2013р. індекс обсягу сільськогосподарського виробництва порівняно з 2012р. становив

113,7%, у т.ч. у сільськогосподарських підприємствах – 120,7%, у господарствах населення – 106,4%.

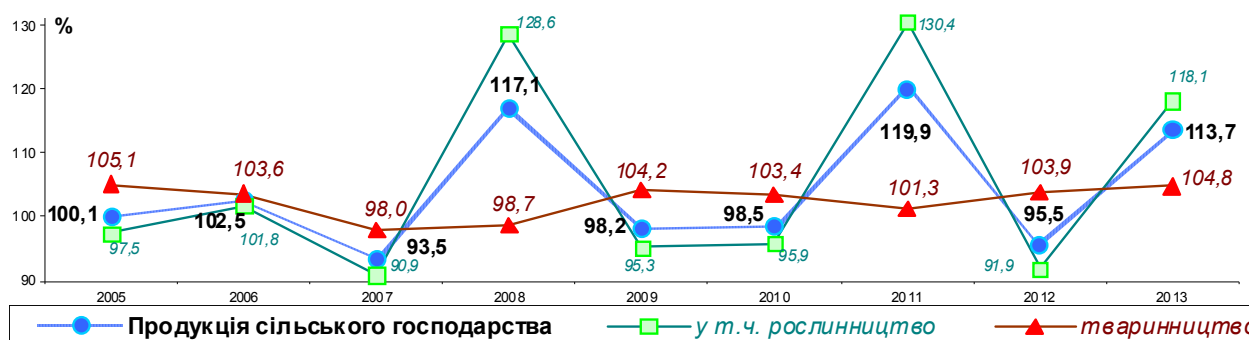

Рис. 1 Динаміка обсягу сільськогосподарського виробництва (у відсотках до попереднього року).

Джерело: * за даними Державної служби статистики України [3].

У 2013р. сільськогосподарськими підприємствами, як і в попередньому році, був отриманий позитивний результат від діяльності як у рослинництві, так і в тваринництві. У рослинництві підприємствами отримано 9060,9 млн.грн. прибутку, а рентабельність складала 11,3% (у 2012р. відповідно 17029,8 млн.грн. і 22,3%) (рис.2.).

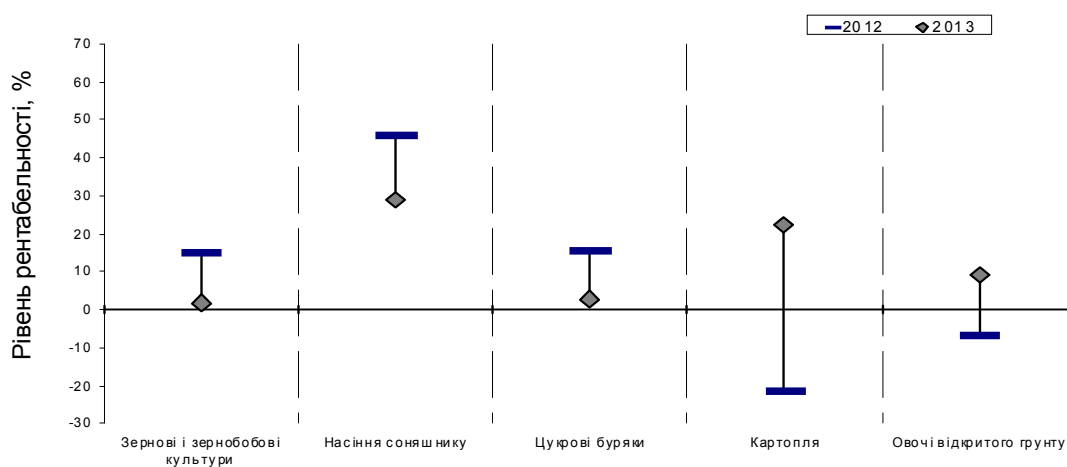

Рис. 2. Динаміка рентабельності основних видів продукції рослинництва.

Слід зазначити, що у звітному році було спостерігається зниження рівня рентабельності виробництва більшості продукції рослинництва. Зокрема, прибутковість зернових і зернобобових культур скоротилася з 15,2% у 2012р. до 1,7% у 2013р., соняшника – з 45,8% до 29,0%, ріпаку – з 21,4% до 8,4%, цукрових буряків (фабричних) – з 15,7% до 2,7%. Поряд з цим, за підсумками 2013р. суттєво зросла рентабельність виробництва картоплі – з мінус 21,5% у 2012р. до 22,2% у 2013р. Також спостерігається зростання рентабельності виробництва овочів відкритого ґрунту, прибутковість якого становила 8,9% проти мінус 6,8% у 2012р. [2].

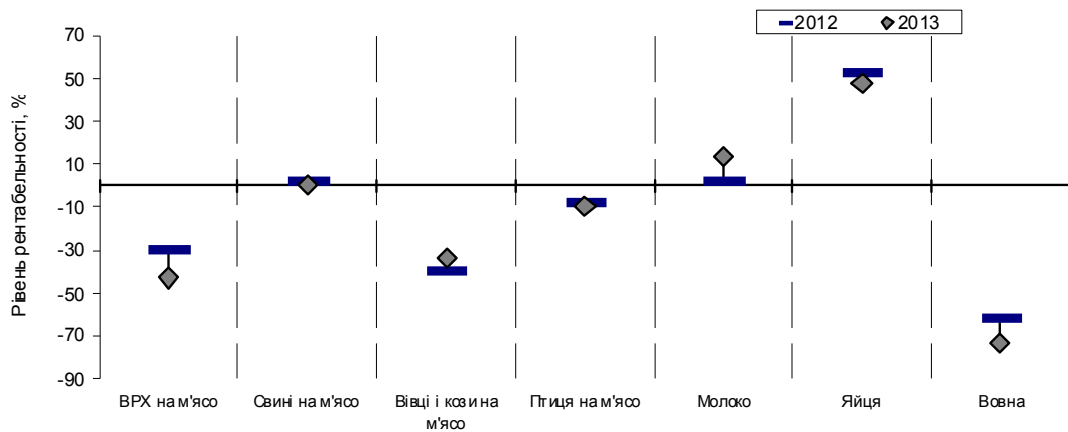

Рис. 3. Динаміка рентабельності (збитковості) основних видів продукції тваринництва. [3].

У галузі тваринництва, як і в попередньому році, було рентабельним вирощування свиней на м'ясо та виробництво молока і яєць. Порівняно з 2012р. прибутковість молока збільшилася з 2,3% до 13,4%, проте спостерігається скорочення вирощування свиней на м'ясо – з 2,0% до 0,2%. У 2013р. вирощування сільськогосподарських тварин на м'ясо залишилося не ефективним. Так, ще більш збитковим стало виробництво м'яса великої рогатої худоби, рентабельність якого становила мінус 43,2% проти мінус 29,5% у 2012р., птиці – мінус 9,9% проти мінус 7,2%, вовни – мінус 73,0% проти мінус 61,0%. Проте, зменшилася збитковість вирощування на м'ясо овець і кіз, яка становила мінус 33,9% проти мінус 40,0% у 2012р. [3].

У цілому від діяльності в галузі тваринництва підприємствами отримано 2844,5 млн.грн. прибутку, а загальний рівень рентабельності становив 11,4% (у 2012р. відповідно – 3169,6 млн.грн. і 14,3%).

За підсумками остаточних розрахунків, у 2013р. загальний обсяг виробництва валової продукції сільського господарства (у постійних цінах 2010р.) склав 252,9 млрд.грн. (113,3% проти 2012р.). У 2013р. рівень виробництва попереднього року перевищено в усіх регіонах країни (від 0,7% до 41,1%). Найсуттєвіший внесок у загальний обсяг валової продукції зробили аграрні товаровиробники Вінницької (7,1% загального виробництва), Полтавської (6,3%), Дніпропетровської (6,0%), Київської та Черкаської (по 5,9%), Харківської (5,8%) областей. У сільськогосподарських підприємствах загальний обсяг сільгосппродукції склав 136,6 млрд.грн. (120,8% порівняно з 2012р.), у господарствах населення – 116,3 млрд.грн. (105,5%). Значний приріст обсягів у підприємствах підвищив їх частку у загальному виробництві продукції сільського господарства до 54,0% у 2013р. (проти 50,7% у 2012р.). Внесок господарств населення у загальне виробництво аграрної продукції проти 2012р. скоротився на 3,3 в.п. і склав 46,0% [3].

При проведенні досліджень було зроблено висновок, що в перехідний до ринку період в сільському господарстві країни з'явилися різні форми господарювання, у зв'язку з цим, перехід сільськогосподарського виробництва на екологічну основу повинен відповідати меті і напряму розвитку кожного окремого підприємства.

З урахуванням різних форм господарювання ми виділяємо наступні напрямки організації переходу:

- організація екологічно орієнтованого сільськогосподарського виробництва у високотоварних підприємств шляхом створення умов для формування економічно та екологічно ефективного агроландшафту за рахунок раціонального використання сільськогосподарських угідь при оптимальній хімізації технологічних процесів;

- організація екологічних спеціалізованих підприємств малих форм господарювання та створення внутрішньогосподарських виробничих підрозділів у

великих підприємствах, що спеціалізуються на виробництві екологічної продукції відповідно до стандартів екологічного агровиробництва з повним виключення засобів хімізації.

Таким чином, організаційно-економічний механізм переходу підприємств на екологічне виробництво являє собою послідовність процесів і комплекс заходів, спрямованих на підвищення стійкості та ефективності виробництва.

Зарубіжний досвід розвитку органічного сільського господарства у світі свідчить про створення додаткових робочих місць, появу нових перспектив для інтегрованих формувань, підвищення життєздатності сільських громад та інші соціальні переваги, що є надзвичайно актуальним для Поліського регіону.

У перспективі органічне землеробство дає змогу узгодити та гармонізувати економічні, екологічні та соціальні аспекти господарювання в аграрному секторі регіону. Станом на 31.12.2013 р. в Україні сертифіковано було 171 господарство, при цьому загальна площа земель під органічним виробництвом становила 380 тис. га, що дозволило Україні за цим показником посісти 16 місце в світі серед більш ніж 100 країн. Більшість органічних господарств розташовані в Одеській, Херсонській, Чернівецькій, Тернопільській та Полтавській областях [4,5]. Динаміку органічного руху України можна прослідкувати на рисунку 5.

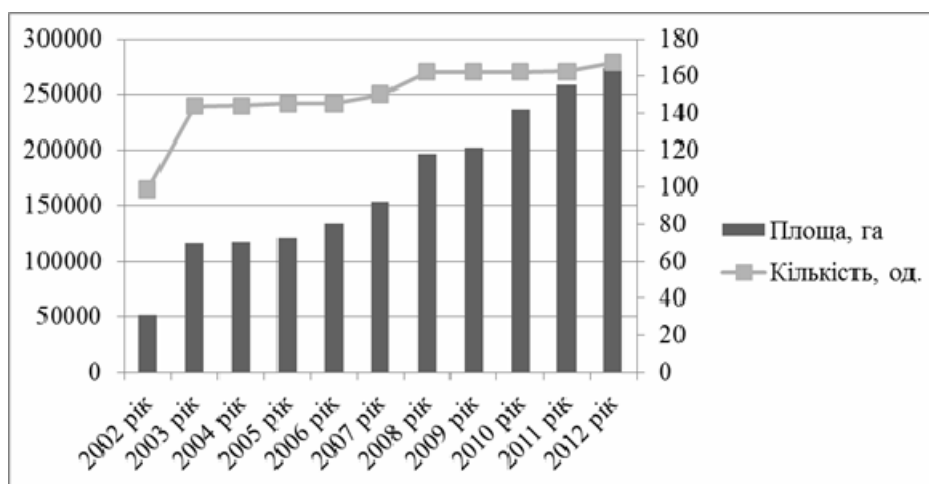

Рис. 4. Площа сільськогосподарських угідь, сертифікованих у відповідності до органічних стандартів та кількість сертифікованих органічних господарств в Україні.

Особливістю екологічного виробництва є те, що воно являє собою єдину систему природокористування, і тому не можна говорити про екологічну безпеку виробництва окремого продукту. Звідси витрати на виробництво екологічної продукції можна розглядати одночасно і як витрати виробництва, і як екологічні витрати.

Визначимо етапи переходу підприємств до сільськогосподарського виробництва на екологічній основі:

- створення спеціалізованого екологічного підприємства;
- розробка бізнес-плану переходу на екологічне виробництво;
- вибір варіанту переходу (підприємство в цілому, окрема галузь);
- подача заявки в сертифікаційну організацію та підготовка пакету документів для проходження сертифікаційних процедур;
  - проходження періоду конверсії (організація технологічного процесу відповідно до стандартів екологічного агровиробництва);
  - проведення маркетингових досліджень;
  - сертифікація виробництва на право використання товарного знака «екологічний продукт»;

- збут продукції;

Слід зазначити, що з переходом від традиційного до екологічного сільськогосподарського виробництва підприємства будуть змушені понести витрати. Узагальнимо їх: витрати пов'язані з освоєнням екологічних технологій; витрати по організації впорядкування території та науково-дослідних робіт з освоєнню сівозмін; витрати з утилізації та переробки відходів; витрати будівництва і оформлення природоохоронних та ресурсозберігаючих об'єктів (будівництво площадок для компостування та ін.); витрати на заходи із відновленням родючості ґрунту; витрати на управління природоохоронної ділянки підприємства; витрати на організацію збутової політики екологічної продукції. Зазначене групування по відношенню до процесу виробництва дозволяє визначити ступінь його екологічності і тривалість періоду конверсії на підприємстві.

Висновок. Спираючись на поняття механізму як послідовності станів або процесів, що визначають собою будь яку дію чи явище, організаційно-економічний механізм переходу на екологічне виробництво являє собою сукупність факторів і заходів, що забезпечують сталий розвиток сільськогосподарського виробництва за допомогою його екологізації, метою якої є ефективне виробництво фізіологічно повноцінною продукції, підвищення її якості, відтворення родючості ґрунту, поліпшення стану навколишнього середовища.

Використані джерела інформації

1. Артиш В.І. Організаційно-економічні передумови формування ринку екологічно чистої продукції в Україні / В.І. Артиш // Економіка АПК. – 2009. – №2. – С. 117-121.
2. Дуб А.Р. Доцільність та перспективи державного сприяння виготовлення екологічно чистої сільськогосподарської продукції в Україні / А.Р. Дуб // Науковий вісник НЛТУ України. – 2008. – №18.9. – С. 83-88.
3. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
4. Матеріали Федерації органічного руху України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.organic.com.ua/>
5. The World of Organic Agriculture 2011 is launched [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ifoam.org/>.